

La Unesco a la premsa internacional (1974-1984)¹

Mercè Díez

Bona part de la premsa occidental va acollir amb hostilitat els treballs de la Comissió Internacional d'Estudi dels Problemes de la Comunicació (Comissió MacBride), tant que, en un dels seus últims textos², Sean MacBride va dir que la campanya contra la Unesco i el seu director general va tenir "reminiscències de macartisme".

La situació, però, no representava cap novetat per a aquesta organització internacional, sinó que era la conclusió lògica del clima de confrontació en els debats que es van començar a produir al si de la Unesco ja des de principis de la dècada de 1970. A partir d'aquell moment es va començar a valorar un nou enfocament d'anàlisi centrat en les causes i les conseqüències del desequilibri en els fluxos internacionals de la comunicació, un enfocament que posava l'accent en la situació de dependència informativa i cultural dels països del Tercer Món i en la centralització de la producció comunicativa als països més avançats. Aquest plantejament va suposar la revisió del concepte de desenvolupament i el qüestionament de la doctrina nord-americana de la lliure circulació de la informació que fins aleshores havia regit l'actuació de la Unesco.

El salt a les tribunes periodístiques dels debats que des de feia alguns anys tenien lloc a la Unesco es va fer patent, sobretot, amb motiu de la I Conferència Intergovernamental sobre Polítiques Nacionals de Comunicació per a l'Amèrica Llatina i el Carib, celebrada a San José (Costa Rica) el juliol del 1976. El plantejament d'aquesta conferència va

desencadenar una gran onada de crítiques per part d'associacions professionals i grans mitjans privats.

A partir d'una anàlisi del contingut de les informacions i els articles relacionats amb els problemes de la comunicació i les trobades organitzades per la Unesco, Roger Heacock (1977)³ arriba a la conclusió que diversos organismes de premsa van orquestrar una campanya amb el suport d'agències de notícies i organitzacions professionals. Entre les entitats que van protagonitzar les posicions més crítiques, Heacock identifica l'Associació Interamericana de Radiodifusió (AIR) i la Societat Interamericana de Premsa (SIP), que representaven propietaris de mitjans. Així mateix, la premsa nord-americana va reprovar la conferència d'una manera gairebé unànime. Per a Heacock, aquesta posició estava en sintonia amb certs interessos que se sentien amenaçats, sobretot els de les agències de notícies com ara Associated Press (AP) i United Press International (UPI).

En relació amb la posició dels representants dels mitjans europeus, Heacock la considera més "relaxada" i l'atribueix a la major familiaritat i acceptació del paper dels governs en el terreny dels mitjans de comunicació, especialment en la radiodifusió.

Les expressions favorables a la trobada sobre Polítiques Nacionals de Comunicació per a l'Amèrica Llatina i el Carib tan sols es van donar en uns quants països de la regió (Perú, Cuba, Veneçuela⁴, Costa Rica). Segons l'estudi de Heacock, en aquests països la premsa apel·lava a la necessitat de buscar un equilibri més gran en els fluxos d'informació i posa de manifest la relació entre subdesenvolupament i dependència.

Mercè Díez

Professora del Departament de Periodisme i Ciències de la Comunicació de la Universitat Autònoma de Barcelona i coordinadora de la Càtedra Unesco de Comunicació (InCom-UAB)

Oposició a les trobades de Bogotà i Quito

La preparació de la cimera intergovernamental de San José

va comptar amb dues reunions d'experts prèvies, que van tenir lloc a Bogotà (juliol del 1974) i Quito (juny del 1975). Com explica Beltrán (1993), els experts reunits a Bogotà van recomanar que les polítiques estimulessin l'accés als missatges dels mitjans de masses, així com l'ús d'aquests mitjans amb finalitats educatives i culturals. No es va suggerir, però, que se substituïssin per monopolis estatals de mitjans de comunicació. Beltrán relata que, malgrat tot, les associacions internacionals de propietaris i directors de mitjans de comunicació van interpretar que les recomanacions de la trobada a Bogotà eren amenaces a la llibertat de premsa i a l'empresa privada. Per aquest motiu van iniciar una campanya internacional contra la realització de la trobada intergovernamental prevista sobre polítiques de comunicació. Les conclusions d'aquesta primera reunió d'experts, segons explica Heacock (1977, 32), van provocar commoció en la premsa nord-americana i llatinoamericana, que va començar a difondre la idea que la Unesco afavoria la censura governamental dels mitjans, una idea que s'acabaria convertint en un tòpic del debat sobre les polítiques de comunicació.

De fet, Heacock (1977, 41) atribueix a la pressió exercida per la premsa la circumstància que la mateixa Unesco denegué el seu reconeixement a l'informe final de la reunió d'experts de Bogotà. L'AIR va articular la seva posició crítica enfront del document de Bogotà en una reunió a Manaus, en la qual també va exposar com un dels seus principis bàsics el de la llibertat d'empresa. La resposta de la Unesco, formulada des de l'oficina del director general⁵, va remarcar, d'una banda, que les recomanacions del document no representaven l'opinió de l'organització, sinó simplement la dels experts que l'havien elaborat i, de l'altra, que no assumia el document, ja que el considerava parcial i desafortunat.

Pel que fa a la reunió de Quito, l'informe final de la trobada indicava la necessitat d'assegurar un flux òptim i equitatiu d'informació entre l'Amèrica Llatina i els països caribenys per salvaguardar la seva sobirania i promoure el desenvolupament de la identitat nacional i regional. Per això s'advertia sobre la conveniència de crear infraestructures apropiades, com ara agències nacionals de notícies i també una agència per a tota la regió llatinoamericana. El document també assenyalava que els governs que participessin en l'establiment de l'agència llatinoamericana

haurien d'arbitrar mesures legals per facilitar el suport efectiu contra la competència de les agències estrangeres. Un altre aspecte que es va recollir en les conclusions era l'estímul de la cooperació amb altres regions, com l'Àfrica i l'Àsia. Heacock (1977, 33) considera que aquestes recomanacions es van formular amb circumspecció, però això no va evitar les crítiques, que venien principalment de les associacions d'empresaris de premsa i radiodifusió, com també de grans agències, com la UPI.

Cap a mitjans del mes de març del 1976, després del *triomf* de les posicions empresarials que va suposar la desvinculació de la Unesco de les conclusions de la trobada de Bogotà, i quan faltaven pocs mesos per a la celebració de la conferència intergovernamental de Costa Rica, Heacock constata que la campanya de premsa es va desfermar i va trobar un lloc especialment prominent tant en els diaris nord-americans com en els llatinoamericans⁶. Luis Ramiro Beltrán (1993) retrata aquest context dient que la conferència es va dur a terme "sota atacs brutals dels mitjans de comunicació massiva"⁷.

Els punts comuns de la premsa

Heacock observa una uniformitat en les tesis presentades per una bona part de la premsa de tot el continent americà, cosa que guarda relació amb el fet que les fonts d'informació dominants eren idèntiques i tenien interessos semblants en la preservació de les condicions existents de propietat i fluxos mediàtics.

En el nucli de l'argumentació crítica amb les activitats promogudes per la Unesco es destacava la vinculació entre la llibertat de premsa i la democràcia, a la qual cosa s'hi contraposava, com si fos una amenaça, la suposada voluntat de la Unesco d'emparar la censura i el control governamental mitjançant apel·lacions al nacionalisme i la solidaritat regional. De fet, aquesta organització de les Nacions Unides era presentada com un instrument en mans de les forces que aspiraven a restringir la llibertat de premsa, identificades sobretot amb els projectes de la Unió Soviètica en el terreny de la informació⁸. Entre els conceptes emprats d'una manera recurrent també hi havia la il·legalitat (de les propostes), la corrupció i la conspiració.

El novembre del 1976, pocs mesos després de la

celebració de la conferència de San José sobre polítiques de comunicació, la XIX Conferència General de la Unesco, que tingué lloc a Nairobi, va acordar crear la Comissió Internacional d'Estudi dels Problemes de la Comunicació, que va presidir Sean MacBride. El clima dins de l'organització era d'un enfrontament extrem. Les crítiques suscitades per la conferència de polítiques de comunicació no tan sols no s'havien dissipat, sinó que es van agreujar amb un dels punts de l'agenda de la conferència de Nairobi. La Unió Soviètica tornava a presentar una proposta, que ja havia plantejat el 1970, en què reclamava la responsabilitat dels Estats per l'activitat internacional desenvolupada pels mitjans de comunicació dependents de la seva jurisdicció, la qual cosa implicava el dret dels governs a la rectificació d'informacions considerades errònies o tendencioses. Aquesta pretensió va ser rebutjada pels representants occidentals, ja que entenien que es tractava d'un control inadmissible sobre els mitjans que comportava un greu perill per a la llibertat d'informació.

Els treballs de la comissió presidida per MacBride es van dur a terme entre el 1977 i el 1979, "sota un foc constantment atiat pels mitjans de comunicació", segons assenyala Luis Ramiro Beltrán (1993). Durant aquell període, concretament durant la celebració de la XX Conferència General, el 1978, la Unesco va incorporar per primer cop en les seves resolucions el concepte de Nou Ordre Mundial de la Informació⁹.

El febrer del 1980 es va presentar al director general l'informe final de la comissió. Com era previsible, l'Informe va suscitar el rebuig dels mitjans professionals més radicalment oposats a les tesis del nou ordre. Un exemple d'aquest rebuig es va posar de manifest a l'assemblea de l'Institut Internacional de Premsa (IIP), celebrada el maig d'aquell any a Florència, on el nou ordre va ser criticat per nombrosos participants¹⁰.

Un sol món

No obstant això, en aquest mateix període de principis de 1980 també es podien trobar iniciatives periodístiques que estaven en sintonia amb les tesis que advocaven per la necessitat de plantejar un debat sobre els fluxos d'informació i comunicació en l'àmbit internacional. Cal citar

aquí l'experiència de l'edició del suplement *Un sol món* –que es presentava amb el subtítol "Suplement mundial per a un nou ordre econòmic internacional"¹¹. En aquest projecte van participar, com si fossin un consorci, diaris com *El País* (Espanya), *Le Monde* (França), *La Stampa* (Itàlia), *Frankfurter Rundschau* (Alemanya), *To Vima* (Grècia), *El Mudjahid* (Algèria), *Indian Express* (Índia), *Jornal do Brasil* (Brasil), *Excelsior* (Mèxic) i *Dawn* (Pakistan), entre altres. Aquest consorci es va constituir el 1979 en una reunió convocada pel diari *Politika* (antiga Iugoslàvia). L'objectiu declarat del suplement era proporcionar als mitjans participants, en especial als del Tercer Món, i a les organitzacions de les Nacions Unides, la possibilitat de publicar els seus punts de vista sobre el nou ordre internacional. Per mitjà del suplement es volia contribuir al diàleg necessari per instaurar "un ordre econòmic més just, més solidari i més eficaç".

El diari *La Stampa* va contribuir al suplement amb un article valoratiu sobre l'Informe MacBride, on destacava que el document era producte d'un compromís, per la qual cosa era alhora satisfactori i decebedor. També constata que no oferia "respostes clares" a les qüestions tractades, però que, malgrat les seves "mancances", constituïa "un gran pas endavant cap a una millor comprensió internacional".

El diari *El País*, per la seva part, va contribuir a aquest suplement amb un article sobre la llibertat d'expressió a Espanya, en el qual explicava les dures restriccions imposades durant el període dictatorial. Aquell context li va servir per argumentar les reticències de la premsa espanyola davant de qualsevol proposta d'intervenció estatal en matèria d'informació.

Tot just en surt ara, d'aquest fosc túnel, la premsa espanyola, precisament quan la societat mundial es planteja la necessitat d'un nou ordre de la informació. Molts professionals del periodisme i moltes empreses periodístiques d'Espanya no poden evitar un cert temor davant d'algunes formes que s'ofereixen per aconseguir un objectiu tant just com aquest. L'experiència viscuda durant quaranta anys sota el control i la tutela del Govern els diu que la intervenció de l'Estat en matèria d'informació sempre s'ha fet a costa de la llibertat.¹²

Al cap d'uns mesos, poc abans de la celebració de la XXI Conferència General de la Unesco a Belgrad, on s'havia de presentar l'Informe MacBride¹³, *El País* va publicar un

editorial de to marcadament crític amb l'Informe i amb la Unesco. En aquest article s'avançava que l'Informe de la comissió no tan sols decebria les expectatives creades, sinó que, a més, podria ser utilitzat fàcilment "per aquells que desitgen restringir encara més les escasses àrees i els modestos sostres de la llibertat d'expressió al planeta". En aquest editorial el rebuig a qualsevol intervenció de caràcter estatal en el terreny de la informació era més explícit i categòric que les reserves expressades en l'article publicat al suplement "Un solo mundo".

Allò que es comença a veure per l'horitzó d'aquell preconitzat "equilibri entre llibertats i responsabilitat, entre els drets i les necessitats dels individus, de les col·lectivitats i de les nacions", no és la figura de la tolerància, l'equitat i la solidaritat com a atributs de la societat, sinó el rostre de l'Estat censor i inquisitorial que disfressa els seus interessos materials i de domini amb la vestimenta del bé comú.¹⁴

El paràgraf final de l'editorial reproduïa altres punts comuns de les crítiques a la Unesco: la seva politització i el seu caràcter burocratitzat.

L'Informe MacBride sembla, en definitiva, una gran empresa i una realitat preocupant. És una llàstima que una cosa pensada en principi per ampliar els sostres de llibertat i desenvolupament cultural dels homes com la Unesco acabi sent un fòrum d'interessos i pressions polítiques destinat a garantir a qualsevol règim i als alts funcionaris internacionals la seva inamovibilitat en el càrrec.

Desconfiança envers el PIDC

Després de la ratificació de l'Informe per part de la Conferència General, *Le Monde*¹⁵ va publicar un editorial en el qual argumentava que, com que s'havia ratificat per consens, sense votació, els delegats a la Conferència General de Belgrad havien acceptat un compromís "farcit de malentesos", amb el qual es pretenia posar fi al debat.

Amb freqüència, però, la crítica se simplificava i el contingut de l'Informe es deformava fins a fer-lo còmplice d'una política de limitació de la llibertat d'informació i, per tant, de la mateixa democràcia¹⁶. Les reaccions contràries, en forma d'articles i editorials periodístics, posaven de manifest la desconfiança de la premsa internacional cap al document, basada en les hipotètiques restriccions a la llibertat de

premsa que implicaria la seva aplicació. Segons *The New York Times*¹⁷, per exemple, "les nacions que respecten la llibertat de comunicació no necessiten aquestes declaracions o proteccions" i s'oposava a qualsevol pretensió de crear un "sistema internacional de control", adduint que els mitjans privats de comunicació dels Estats Units no ho acceptarien ni del seu govern.

La sospita que generaven les iniciatives de la Unesco va arribar fins al punt que la IIP va acollir amb inquietud l'acord per posar en marxa el Programa Internacional per al Desenvolupament de la Comunicació (PIDC), que era producte d'una proposta occidental i que, de fet, va suposar un intent de "despolitització" de la Unesco mitjançant l'impuls d'una línia d'actuació no ideologitzada i de caràcter eminentment tècnic.

La cobertura periodística de la Conferència General de Belgrad per part dels mitjans nord-americans va ser analitzada pel Consell Nacional de Notícies (NNC), un organisme independent nord-americà creat el 1973 amb la intenció de servir l'interès públic en la preservació de la llibertat de comunicació i fomentar les bones pràctiques periodístiques¹⁸. El balanç de l'informe del NNC va ser crític amb la premsa nord-americana. L'estudi va constatar en primer lloc que el 80% dels articles periodístics procedien de les agències AP i UPI. Des del punt de vista dels continguts, s'apreciava que l'atenció s'avia concentrat d'una manera aclaparadora en els temes referits a la comunicació, sense mencionar activitats fonamentals de la Unesco, com la lluita contra l'analfabetisme o la protecció de monuments històrics. En l'anàlisi dels articles editorials dedicats a la política de la Unesco en relació amb la circulació mundial de la informació es va constatar que la majoria (158 de 181) es mostrava molt hostil, i que una part gens menyspreable (27, gairebé el 15%) defensava la retirada dels Estats Units de l'organització. Un altre aspecte destacat era la preeminència de la perspectiva dels mitjans occidentals, que no era contrastada amb altres punts de vista¹⁹.

La Declaració de Talloires

La coordinació de les posicions crítiques amb la Unesco es va posar de manifest en una reunió que va tenir lloc a

Talloires (França) entre el 15 i el 17 de maig de 1981 amb el lema “Veus de llibertat”. La reunió va congregar 63 representants d'empreses de comunicació (editors, directors, periodistes) procedents de 21 països, sota els auspicis del Comitè Mundial de Llibertat de Premsa²⁰. Els acords d'aquesta reunió es van concretar en la Declaració de Talloires²¹, que es presentava explícitament com una resposta dels mitjans del *món lliure* a la formulació del Nou Ordre Mundial de la Informació i de la Comunicació, que era considerada producte d'una campanya del bloc soviètic i de certs països del Tercer Món per atorgar a la Unesco l'autoritat de traçar el camí que havien de seguir els mitjans. La declaració formulava un decàleg de principis que havia de subscriure la denominada *premsa lliure*²². Entre els acords, adoptats per unanimitat, hi havia una crida a la Unesco perquè abandonés qualsevol pretensió de regular la premsa. Així mateix, s'instava aquesta organització a concentrar-se en l'aplicació de “solucions pràctiques” per fer avançar els mitjans del Tercer Món. Per la seva banda, els signants de la declaració es comprometien a expandir la lliure circulació de la informació per tot el món i a donar suport als esforços d'organismes internacionals, governs i instàncies privades en la cooperació amb el Tercer Món per millorar els seus mitjans de producció i la seva formació.

Pocs dies després de la reunió de Talloires, tres-cents editors es van reunir a Madrid, en el XXXIV Congrés de la Federació Internacional d'Editors de Diaris (FIEJ), i es van declarar contraris a les propostes del NOMIC formulades a la Conferència General de Belgrad. Les tesis exposades es trobaven en plena sintonia amb les argumentacions sostingudes amb anterioritat a Talloires. D'aquesta manera, per exemple, s'insistia en la idea que la Unesco no respectava el concepte occidental de la llibertat de premsa perquè facilitava l'intervencionisme estatal en matèria periodística i que tampoc no ajudava a desenvolupar els mitjans de comunicació dels països en via de desenvolupament. En una comunicació pronunciada al congrés, el director general de Time Newspapers va arribar a plantejar la possibilitat que els “països lliures” abandonessin la Unesco i va fer una crida perquè la FIEJ informés de “les autèntiques activitats” d'aquest organisme²³.

La reacció del moviment dels Països No Alineats es va produir el mateix mes de maig del 1981, en una reunió intergovernamental per a la coordinació de la informació

celebrada a Georgetown (Guyana), on es va expressar el “suport total a les activitats de la Unesco relatives a la promoció del NOII”. En aquesta reunió també es va rebutjar “la campanya de desestabilització promoguda pels centres del poder transnacional contra l'organització internacional” (Nordenstreng, Gonzales i Weinwächter 1986, 37).

Els principis de la Declaració de Talloires (1981) es van reafirmar en una nova reunió de representants de la premsa que va tenir lloc a la mateixa localitat francesa entre el 30 de setembre i el 2 d'octubre de 1983²⁴. En aquesta conferència es van condemnar, entre altres qüestions, les propostes destinades a definir el dret de comunicar (es considerava una restricció d'un dret universal), les mesures governamentals o intergovernamentals per fomentar la democratització i la participació en la comunicació (es considerava que amenaçaven la premsa i que eren innecessàries si existia una multiplicitat de fonts) i la imposició de codis de conducta.

Com a contrapartida, la conferència de Talloires del 1983 va acollir positivament una declaració continguda en una resolució adoptada el desembre del 1982 per la Conferència General Extraordinària de la Unesco que assenyalava que “els mitjans de comunicació social podrien fer una aportació important si escrutessin totes les accions que tendissin a suscitar abusos de poder”. S'interpretava que aquesta declaració reconeixia “l'aportació positiva que pot fer la premsa independent a la protecció de les llibertats individuals i al reforçament de la societat lliure”.

En relació amb les polítiques nacionals de comunicació, els assistents a la conferència no les van rebutjar, tot i que sempre havien d'estar vinculades a la promoció del desenvolupament de mitjans de comunicació privats i independents. Per això van aconsellar que els organismes internacionals seguissin aquella directriu en les seves tasques d'assistència a les nacions en via de desenvolupament.

Les conclusions de la trobada també recollien una recomanació sobre el to del debat internacional sobre la comunicació:

Els debats internacionals sobre les comunicacions haurien de cessar en la seva recriminació, repressió o pessimisme. En aquests instants es troba en ple desenvolupament una expansió sense precedents de totes les formes de comunicació, un fet que beneficia tant aquells que estan a

prop com aquells que estan lluny, tant les nacions pobres com les pròspere.

El testimoni d'un debat de sords

Henri Pigeat, president de l'AFP (Agence France Press) entre el 1979 i el 1986 va ser un dels assistents a les reunions de Talloires²⁵. El seu testimoni sobre la trobada del 1983 es recull en una obra amb un títol que ja suposa una declaració de principis: *Le Nouveau Désordre Mondial de l'Information* ('El nou desordre mundial de la informació'). En aquesta obra comenta que el debat a la Unesco entre la llibertat d'informació i les demandes del Tercer Món va constituir "l'exemple perfecte d'un debat de sords, sens dubte agreujat pel fogós temperament del seu director general" (Pigeat 1987, 216). Segons Pigeat, a la Unesco s'encavalcaven dos debats, un d'explícit i un altre d'ocult. En el primer cas, es tractava de l'anàlisi de les causes de la debilitat dels mitjans del Tercer Món i de les raons que impediien que la seva veu pogués trobar una tribuna adient. El segon cas, el debat en essència, es trobava subjacent a l'anterior i afectava la mateixa concepció de la informació. Pigeat desenvolupa un argument segons el qual, en la mesura que la major part dels mitjans del Tercer Món són governamentals, ja sigui per raons polítiques o econòmiques, ens trobem enfront d'una concepció de la informació que defensa el control governamental de la premsa. Això fa que els responsables polítics puguin determinar objectius concrets als mitjans, com ara afavorir el desenvolupament. El pas següent en el raonament dels països del Tercer Món, segons la versió de Pigeat, és pensar que els mitjans internacionals no han de contrarestar les tasques de desenvolupament en què es troben compromesos els mitjans d'aquests països, la qual cosa justifica l'adopció de mesures que evitin eventuais perjudicis per part dels mitjans internacionals, especialment de les agències de premsa.

Le débat est ainsi très vite devenu une attaque en règle contre les agences mondiales, accusées tout à la fois d'empêcher le développement des agences locales et de nuire aux pays en voie de développement. Pigeat (1987, 220)²⁶.

L'argumentació de Pigeat, però, va més enllà del mer atac

a la llibertat de premsa. Segons el parer de Pigeat, el debat no era tan sols polític, sinó també filosòfic. Allò que estava en joc era el qüestionament, en nom del desenvolupament, d'una sèrie de valors que constituïen el fonament de l'autonomia individual, la qual cosa podia afectar les democràcies occidentals.

Le débat international sur l'information est donc un révélateur de l'affaiblissement de l'idée de liberté de la presse mais aussi de la valeur de l'esprit critique. C'est à cet égard qu'il est le plus pervers, au sens où il s'agit d'un empoisonnement sournois des idées et des principes. Le poison a déjà commence son œuvre et j'ai parfois pu constater que le débat sur l'information n'était pas sans écho en Europe ou en Amérique et fournissait des arguments à ceux qui, d'une manière ou d'une autre, voulaient contrôler les médias.

Sans en être conscients, nous avons laissé affaiblir des principes qui étaient indiscutablement l'un des fondements de notre civilisation et de nos institutions démocratiques. Pigeat (1987, 224).

Una decisió anunciada

Per a l'expresident de l'AFP, va ser el debat sobre la circulació internacional de la informació el que va conduir els Estats Units i, posteriorment, el Regne Unit a abandonar la Unesco, i no pas qüestions vinculades al finançament o a temes personals. No obstant això, les crítiques periodístiques que van preparar el terreny a la sortida dels Estats Units d'aquesta organització es van centrar especialment a remarcar-ne la burocratització i a desacreditar el seu director general, al qual es responsabilitzava del clima d'enfrontament. Pocs dies abans de l'anunci oficial de l'Administració Reagan de la retirada nord-americana de la Unesco, *The New York Times*²⁷ va publicar un editorial en què sentenciava que "una retirada nord-americana no danyaria cap causa democràtica ni l'entesa internacional" i considerava fins i tot que, ben explicada, podria promoure els valors científics i culturals²⁸.

La retirada dels Estats Units de la Unesco es va anunciar el desembre del 1983 i es va fer efectiva al cap d'un any. Edward S. Herman (1989, 238) constata que la Unesco

havia despertat poc interès en la premsa abans d'aquell anunci i que, un cop consumada la sortida dels Estats Units i del Regne Unit de l'organització, hi tornaria a mostrar poc interès. No obstant això, en el període que va de l'anunci oficial a la retirada es van intensificar les informacions, que es van centrar especialment en la suposada situació de mal-versació i corrupció d'aquesta organització internacional.

Per a Anthony Giffard (1989) –que va analitzar els termes en què es va posicionar la premsa nord-americana sobre la Unesco entre el 1983 i el 1987– la premsa va establir relacions de simbiosi amb el Departament d'Estat i amb determinats grups d'interès per crear un clima d'acceptació pública de la posició dels Estats Units en relació amb la Unesco. La imatge que la premsa va projectar d'aquesta organització va ser molt negativa, segons l'estudi de Giffard. A més, el tractament del debat per part dels mitjans nord-americans va tendir a ignorar el context internacional, com ara la posició del moviment dels Països No Alineats en relació amb la llibertat de premsa i els drets de comunicació, quan s'hagués pogut oferir altres perspectives d'interpretació. Per a Giffard, la raó que va motivar aquesta bel·ligerància és que la proposta d'un nou ordre de la informació i de la comunicació es percebia com una amenaça contra els interessos nord-americans. Des d'una perspectiva més àmplia, però, les raons s'han de buscar en les dificultats dels Estats Units i d'altres països occidentals per adaptar-se als efectes d'un procés de descolonització que havia comportat la irrupció de noves veus en un fòrum destinat al debat internacional com la Unesco.

Notes

- 1 Per a l'elaboració d'aquest text s'ha tingut en compte un conjunt d'articles de premsa dels anys crucials del debat sobre el nou ordre internacional de la informació i de la comunicació que em van facilitar Manuel Parés i Miquel de Moragas, als quals vull agrair la seva amabilitat.
- 2 Prefaci de l'obra de Preston, Herman i Schiller (1989).
- 3 El treball de Heacock es va plantejar inicialment a petició de funcionaris de la mateixa organització internacional, tot i que va ser patrocinat per l'Institut Universitari d'Alts Estudis Internacionals, amb seu a Ginebra. Es va presentar un primer esborrany a la XIX Conferència General de Nairobi (octubre-novembre del 1976), però, segons Heacock, la Unesco no es va mostrar gaire interessada en l'informe elaborat, ja que aleshores, sota la pressió dels Estats Units, intentava conciliar les crítiques occidentals i “moderar el conflicte” (Heacock 1977, 6).
- 4 El Col·legi Nacional de Periodistes de Veneçuela va aprovar un document de suport a la conferència de San José.
- 5 Des del gener del 1974 era el senegalès Amadou-Mahtar M'Bow.
- 6 Aquest autor va constatar que les crítiques més dures al paper de la Unesco les va formular abans de la conferència de San José la premsa llatinoamericana. Un cop clausurada la conferència, la seva posició es va moderar, mentre que les crítiques van ser difoses àmpliament pels mitjans nord-americans. Per Heacock, aquest gir en l'actitud de la premsa llatinoamericana potser es va produir com a conseqüència del posicionament públic dels governs llatinoamericans a favor de les polítiques nacionals de comunicació.
- 7 El producte de la reunió va ser, en opinió de Beltrán (1993), una declaració “equivalent a un credo de la democratització de la comunicació”. Així mateix, es van aprovar una trentena de recomanacions amb la intenció que cada país apliqués la política més idònia segons les seves circumstàncies.

- 8 L'argument no analitzava la correlació de forces existent al si de l'organització, que no es va mantenir al marge de l'emergència dels Països No Alineats en el concert internacional, sovint ajudats des de l'òrbita soviètica. De fet, com assenyala Heacock (1977, 52), es distorsionava el paper de la Unesco, que era presentada com un actor amb un paper específic i no pas com un fòrum de debat en el qual les decisions es prenen mitjançant procediments democràtics, ja fos per majoria o per consens.
- 9 El britànic *The Observer* va publicar la mateixa setmana en què se celebrava la XX Conferència General un article que portava per títol "Unesco's Original Sin" ('El pecat original de la Unesco'), en el qual criticava el procés de diàleg impulsat des d'aquesta organització i, més concretament, per la Comissió MacBride sobre conceptes clau de l'esfera comunicacional, com el de llibertat d'informació. "Countries where the Government controls de press, and countries where the Government does not control it, cannot share a common code of values, or issue valid common declarations, on the subject of freedom of information. Obviously, it suits governments that control their own press to pretend publicly that they are champions of freedom of information" (*The Observer*, 22 d'octubre de 1978).
- 10 *El País*, 8 de maig del 1980. Al cap d'uns mesos, el mateix diari recollia unes declaracions del president de l'IIP en què afirmava que l'Informe MacBride estava en contra de la llibertat de premsa perquè afavoria la intervenció dels governs (*El País*, 24 de gener de 1981). També va publicar més tard una entrevista al director general de la Unesco en la qual aquest acusava l'IIP d'estar sistemàticament en contra de la Unesco i d'atribuir-li "punts de vista i actituds falsos" (*El País*, 8 de març de 1981).
- 11 Entre altres, el suplement va ser publicat per *Le Monde* el 28 de març de 1980 i per *El País* el 4 d'abril.
- 12 *El País*, 4 d'abril de 1980. Suplement "Un solo mundo", III.
- 13 En aquesta Conferència General, celebrada l'octubre de 1980, a part d'acceptar-se l'informe per consens, es va aprovar una resolució que establia les bases del NOMIC, i es va renovar el mandat del director general fins al 1987.
- 14 *El País*, 30 de setembre de 1980.
- 15 *Le Monde*, 28 d'octubre de 1980.
- 16 N'és un bon exemple un article del nord-americà Paul Chutkow –va assistir a la conferència de Belgrad com a corresponent d'AP– que va publicar *La Vanguardia* en dues entregues, sota el títol "Desafiament a Occident". L'article ja apuntava la possibilitat que alguns governs occidentals revaloressin la seva participació en l'organització internacional (*La Vanguardia*, 18 i 19 de març de 1981; prèviament s'havia publicat a *L'Express*, concretament els dies 7 i 13 de març). El mateix periodista va signar una informació publicada el 22 d'octubre del 1980 a l'*International Herald Tribune* en la qual s'assegurava que William Harley, cap del secretariat de la comissió dels Estats Units a la Unesco, havia presentat una declaració a la XXI Conferència General que constituïa un atac contra els representants oficials d'aquest organisme internacional i que anunciava una futura confrontació entre Occident i una coalició de països comunistes i del Tercer Món. No obstant això, una informació de *Le Monde* (18 de març de 1981, p. 42) va recollir la sorpresa de Harley per aquesta versió del seu informe, ja que ell havia mostrat el seu suport a les propostes de M'Bow, director general de la Unesco.
- 17 27 d'octubre de 1980.
- 18 El NNC no tenia capacitat sancionadora. Va desenvolupar la seva tasca durant un període de deu anys. Tot i que va tenir el suport d'algunes grans empreses, com la CBS, el conjunt dels mitjans no li va prestar gaire suport, i fins i tot alguns periodistes influents es van manifestar contra la seva existència, ja sigui perquè el consideraven un organisme superflu o perquè pensaven que constrenyia la llibertat de premsa.
Per a una reflexió sobre el NNC es pot consultar l'article de Mike Wallace "Why My Mind Has Changed about the Value of a National News Council"
www.news-council.org/articles/95wal.html.
- 19 18 de març de 1981, *Le Monde*, p. 42, i *El País*, p. 33.
- 20 El comitè, creat el 1976, agrupava l'Associació Nord-

americana de Diaris, les agències AP i UPI, i la Federació Internacional de Periodistes.

21 World Press Freedom Committee. The Declaration of Talloires. A Constructive Approach to a Global Information Order(<http://www.wpfc.org/site/docs/pdf/Publications/Declaration%20of%20Talloires.pdf>).

22 Segons Herman, en el discurs dels *mass media*, la premsa lliure està implícitament o explícitament en mans privades, es finança sobretot mitjançant publicitat i no està subjecta a controls dels governs o qualsevol altra norma obligatòria de responsabilitat social. Edward S. Herman (1989). "U.S. Mass Media Coverage of the U.S. Withdrawal from Unesco". A: Preston, Herman i Schiller.

23 *El País* i *Avui*, 26 de maig de 1981.

24 El lema de la trobada era "Veus de Llibertat 83: premsa lliure, poble lliure" i en la seva organització participava, a part del Comitè Mundial de Llibertat de Premsa, l'Institut Internacional de la Premsa. Vegeu "Voces de Libertad 83: prensa libre, pueblo libre". Document final de la reunió de Talloires. *Cuadernos de Información*, núm. 1 / 1984. Facultat de Comunicacions. Pontifícia Universitat Catòlica de Xile
www.uc.cl/fcom/p4_fcom/site/artic/20041217/pags/20041217164740.html).

25 Pigeat va col·laborar posteriorment amb la Unesco i va formar part del comitè consultiu de l'*Informe mundial sobre la comunicació i la informació 1999-2000*.

26 Si bé es mostra refractari a les propostes reformadores que procedien dels països menys desenvolupats, Pigeat (1987, 221) remarca la predisposició de les agències de notícies a participar en programes de desenvolupament a favor dels països del Tercer Món. En concret destaca que l'AFP va contribuir a la creació d'agències a l'Àfrica, l'Àsia i l'Orient Mitjà que van comptar amb la intervenció de la Unesco.

27 16 de desembre del 1983.

28 En una informació signada per José Maria Carrascal en el diari conservador *ABC* (30 de desembre de 1983, p. 31) s'interpretava que aquest article va ser el detonant de la sortida dels Estats Units de la Unesco perquè "l'Administració Reagan no podia consentir que *The New York Times* els superés per la dreta". L'article acabava ironitzant que "la Unesco havia aconseguit una cosa ben difícil i que segurament no tenia pensada: posar d'acord Ronald Reagan i *The New York Times*".

Bibliografía

BELTRÁN, L. R. "Comunicación para el desarrollo en Latinoamérica. Una evaluación sucinta al cabo de cuarenta años". A: *La iniciativa de la comunicación*. Lima: IPAL, 1993.

www.comminit.com/la/pensamientoestrategico/lasth/lasld-754.html

GIFFARD, A. *Unesco and the Media*. New York: Longman, 1989. Ressenya a *Canadian Journal of Communication*, vol. 17, núm. 2, 1992.

www.cjc-online.ca/viewarticle.php?id=94&layout=html

HEACOCK, R. *Unesco and the Media*. Ginebra: Institut Universitaire de Hautes Études Internationales, 1977.

NORDENSTRENG, K.; GONZALES, E.; KLEINWÄCHTER, W. *New International Information and Communication Order*. Praga: International Organisation Journalists, 1986.

PIGEAT, H. *Le nouveau disordre mondial de l'information*. París: Hachette, 1987.

PRESTON JR., W.; HERMAN, E. S.; SCHILLER, H. I. *Hope & Folly: The United States and Unesco, 1945-1985*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1989 (prefaci de Sean MacBride).

"Voces de Libertad 83: Prensa libre, pueblo libre". Document final de la reunió de Talloires. *Cuadernos de Información*, núm. 1. Facultad de Comunicaciones. Pontificia Universidad Católica de Chile, 1984.

www.uc.cl/fcom/p4_fcom/site/artic/20041217/pags/20041217164740.html

WORLD PRESS FREEDOM COMMITTEE. *The Declaration of Talloires. A Constructive Approach to a Global Information Order*, 1981.

www.wpfc.org/site/docs/pdf/Publications/Declaration%20of%20Talloires.pdf